

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Захаріна О. В., к.е.н., доцент

Постановка проблеми. Питання продовольчої незалежності займає важливе місце в концепціях національної безпеки всіх розвинених країн світу. Проводити незалежну політику може лише та держава, яка забезпечує право кожного громадянина на доступ до безпечних для здоров'я і повноцінних продуктів харчування. Тому Україна, намагаючись вийти на міжнародну арену та інтегруватися в європейське співтовариство, має будувати свою аграрну політику саме на основі концепції продовольчої безпеки.

У вітчизняній науці питання забезпечення продовольчої незалежності країни завжди знаходились у центрі уваги вчених-економістів. Розвитку теоретичних, методологічних і практичних аспектів продовольчої безпеки присвятили свої дослідження В. І. Власов, О. І. Гойчук, З. І. Ільїна, П. Т. Саблук, О. В. Скидан, В. Г. Ткаченко, О. М. Черчил, В. В. Юрчишин та ін. Проте важливі аспекти продовольчої безпеки стосовно регіональних умов потребують поглибленого розгляду. Наразі не існує єдиного підходу до ідентифікації чинників, що стримують процес формування регіональної продовольчої безпеки та основних напрямів розв'язання проблеми, що й зумовило необхідність проведення дослідження.

Метою дослідження є висвітлення теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо забезпечення регіональної продовольчої безпеки на основі визначення її сутності та структури, аналізу потреб Житомирської області в продовольчому зерні та напрямів його використання, ідентифікації основних чинників, що стримують процес формування регіональної продовольчої незалежності, визначення стратегічних напрямів розв'язання проблеми.

Об'єктом дослідження є процес формування та реалізації регіональної продовольчої безпеки в умовах глобалізації економіки.

Методологічне забезпечення дослідження ґрунтується на принципі єдності теорії і практики та системно-синергетичному підході. Теоретичною основою дослідження слугували фундаментальні положення економічної теорії, аграрної економіки, результати досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців з проблем формування і реалізації продовольчої безпеки.

Результати дослідження. Згідно чинного законодавства України, продовольча безпека визначається як захищеність життєвих інтересів людини, що виражається в гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її звичайної життєвої діяльності [2]. Економічна сутність продовольчої безпеки проявляється у двох її аспектах: *по-перше*, це захист внутрішнього ринку від необґрунтованих імпорتنих поставок товарів та підтримка вітчизняного товаровиробника шляхом стійкого розвитку власного сільськогосподарського виробництва; *по-друге*, зниження рівня економічної залежності держави або її регіону від інших країн, оскільки діючи на світовій арені, кожна держава, насамперед, повинна дбати про власні національні інтереси [1].

Виділяють різні рівні продовольчої безпеки: глобальний, субрегіональний, міждержавний, державний (національний), місцевий (регіональний), групи населення, сімейний. Кожен рівень характеризується своїми цілями, суб'єктами з властивими для них функціями, взаємопов'язаними та взаємозалежними між собою. Так, світове

співтовариство в особі ООН та інших міжнародних організацій (СОТ, ФАО, Комітет з продовольчої безпеки) сприяє у подоланні голоду в конкретних регіонах світу і державах шляхом нарощення виробництва сільськогосподарської продукції, створення резервних фондів, продовольчої допомоги країнам, що її потребують [3].

На національному рівні кожна держава розвиває власне виробництво сільськогосподарської продукції, проводить економічну і соціальну політику, спрямовану на забезпечення продовольчої незалежності, і тим самим сприяє створенню глобальної продовольчої безпеки. Однак продовольча безпека повинна розглядатися не тільки на державному, а й на регіональному рівні, що зумовлюється різноманітністю природно-кліматичних умов, соціально-економічним становищем окремих територіальних утворень, демографічною ситуацією, рівнем заробітної плати тощо [4].

Продукція ринку зерна в Житомирській області відіграє важливу роль в забезпеченні регіональної продовольчої безпеки, що являє собою такий економічний стан регіону (області), при якому все його населення має необмежений доступ до продуктів харчування в необхідній кількості відповідної якості та асортименту, що забезпечує фізіологічне та психологічне здоров'я людини.

Продовольча безпека як на державному, так і регіональному рівнях визначається за двома показниками: розмір перехідних запасів зерна до наступного врожаю та рівень виробництва зерна в середньому на особу. Величина перехідних запасів зерна до наступного врожаю характеризує стабільність продовольчої безпеки в країні (регіоні), стійкість ринку зерна щодо можливого впливу таких дестабілізуючих чинників, як неврожай зернових культур, засуха, повінь або інші стихійні лиха тощо. Продовольча безпека вимірюється кількістю днів, протягом яких споживання може бути забезпечене за рахунок наявних запасів в державі або регіоні. Мінімальними для надійного забезпечення продуктами харчування вважаються запаси продовольства минулого врожаю, що становлять 17 % загального споживання. Зменшення запасів зерна нижче розрахункового рівня спричиняє значний ріст цін на зерно. В Житомирській області обсяги запасів зерна не зменшувались нижче розрахункового рівня і становили в середньому 20 %.

За допомогою математичного апарату Excel нами зроблено вирівнювання ряду динаміки обсягів перехідних запасів зерна з 1990 по 2011 рр. в регіоні та їх п'ятирічний прогноз (рис. 1). Ряд динаміки обсягів перехідних запасів зерна вирівняно за допомогою полінома третього порядку. Коефіцієнт регресії свідчить про тісний зв'язок у вибірці, а прогноз перехідних запасів зерна – про їх збільшення.

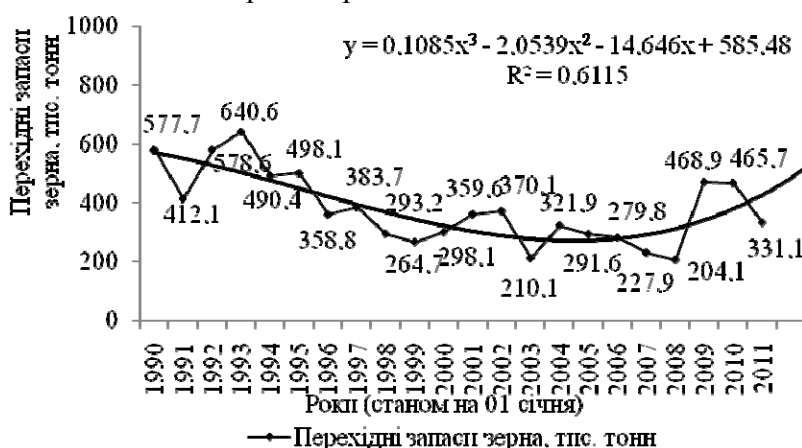

Рис. 1. Динаміка фактичних і вирівняних перехідних запасів зерна в Житомирській області

Джерело: побудовано за даними Житомирського обласного управління статистики.

Для оцінки стану продовольчої безпеки регіону, а також для аналізу тенденцій розвитку продовольчого ринку використано показник виробництва зерна в середньому на особу. Світовим досвідом встановлено, що стабільна продовольча ситуація досягається

при забезпеченні виробництва 800 кг зерна на душу населення за календарний або сільськогосподарський рік. За таких умов задовольняються потреби населення в продовольчому зерні, а тваринництва у фуражному зерні.

У Житомирській області показник виробництва зерна на душу населення за досліджуваний період становив в середньому 640 кг, що на 160 кг менше встановленої норми. Лише за 2008–2010 рр. було вироблено на особу 847,4, 959,3 та 848,0 кг зерна відповідно завдяки високому врожаю зернових культур в Україні та Житомирській області. Проте в цілому Житомирщина повністю не задовольняє себе продовольчим зерном, а тому в область ввозиться зерно як з інших областей України, так і за-за кордону.

Аналіз показав, що споживання зерна на душу населення залежить від обсягів виробництва зерна, наявних доходів населення, частки виробництва зерна господарствами населення. Встановлено тісний взаємозв'язок між рівнем споживання зернової продукції і виробництвом зерна в області. Водночас зв'язок між доходами населення та рівнем споживання зернової продукції виявився мінімальним, що пояснюється нееластичністю попиту на зернову продукцію.

Дослідження регіональної продовольчої незалежності дає змогу виділити основні чинники, що стримують процес її забезпечення, та запропонувати шляхи вирішення проблеми (табл. 1).

Таблиця 1

Основні стримуючі чинники процесу формування регіональної продовольчої безпеки та стратегічні напрями вирішення проблеми

№ з/п	Стримуючі чинники	Стратегічні пріоритети вирішення проблеми
1	Недостатня кількість основних продуктів харчування	Створення нових сортів рослин з високою урожайністю та стійкістю до хвороб і шкідників
		Використання новітньої техніки та високоякісного насіння товаровиробниками
2	Недостатній розвиток ринкової інфраструктури	Покращення доступу товаровиробників до фінансових ресурсів
		Розвиток інформаційно-консультативного забезпечення учасників ринку
		Розвиток інших елементів ринкової інфраструктури
3	Незбалансованість харчового раціону	Поширення знань серед населення щодо побудови раціону здорового харчування
4	Низький рівень якості та безпеки продовольства	Розвиток і провадження біотехнології, створення сортів з лікувальними властивостями
		Стимулювання біологічного виробництва екологічно безпечного продовольства
		Державний контроль за якістю продукції

Отже, основними чинниками, що стримують процес формування регіональної продовольчої безпеки є недостатній рівень виробництва та споживання основних продуктів харчування, в т.ч. й зернової продукції з урахуванням кормової бази тваринництва, низький рівень розвитку ринкової інфраструктури, особливо інформованості щодо потреб місцевих та регіональних ринків, якості та безпеки продовольства, а також незбалансованість харчового раціону. Забезпечення повноцінного харчування населення області може здійснюватися шляхом реалізації заходів підтримки товаровиробників, підвищення рівня зайнятості, проведення політики обмеження торгових надбавок на основні продовольчі товари, в т.ч. й на зерно та продукти його переробки.

Висновки. Проблема продовольчої безпеки має комплексний характер і пов'язана з

макроекономічним розвитком держави в цілому та її регіонів, тому розв'язання її не повинно перекладатись лише на аграрний сектор. У Житомирській області, де аграрний сектор відіграє значну роль у розвитку регіональної економіки, проблема його функціонування є однією з визначальних у забезпеченні продовольчої незалежності регіону, тому саме нарощення виробництва та його ефективності забезпечує підвищення макроекономічних показників, в т. ч. й доходів, рівня та якості життя населення.

Використані джерела інформації

1. Власов В. І. Продовольча проблема в умовах глобалізації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.07.02 / В. І. Власов; УААН. Нац. наук. центр «Ін-т аграр. економіки». – К., 2004. – 37 с.
2. Гойчук О. І. Продовольча безпека: моногр. / Гойчук О. І. – Житомир: Полісся, 2004. – 348 с.
3. Ильина З. М. Продовольственная безопасность: тенденции и перспективы / З. М. Ильина // Беларуская Думка. – 2009. – № 3. – С. 22–31.
4. Скидан О. Продовольча безпека як пріоритет регіональної аграрної політики / О. Скидан // Економіка України. – 2004. – № 1. – С. 25–31.
5. Статистичний щорічник Житомирської області за 2011 рік / Гол. упр. статистики у Житомир. обл. – Житомир, 2011. – 479 с.